

ВІДГУК

офіційного опонента доктора наук із соціальних комунікацій,
доцента кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи
Харківської державної академії культури **Мар'їної Олени Юрїївни**
на дисертацію Перенесієнка Ігоря Петровича «Організація тематичного
доступу до електронних бібліотечних колекцій», представлену на здобуття
наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій за спеціальністю
27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство

Актуальність обраної теми дослідження.

Визначальним чинником динаміки розвитку людства є створення та накопичення інформації, що визначає потребу удосконалення та забезпечення ефективності інформаційного пошуку у зростаючому електронному інформаційному просторі. При цьому наявні у мережевому просторі інформаційні об'єкти як правило позбавлені будь-якої експертної оцінки – на відміну від фондів бібліотек, які при організації власного репертуару попередньо використовують інструментарій наукового опрацювання. Реалії сьогодення демонструють потребу взаємодоповнюючого співіснування традиційної бібліотечної технології та електронної, органічного поєднання здобутків бібліотечно-інформаційної сфери діяльності з перевагами сучасних комп'ютерних і веб-технологій.

В цьому контексті актуальність теми дисертаційного дослідження Ігоря Петровича Перенесієнка зумовлена зростанням обсягів електронної інформації та необхідністю їх системного наукового впорядкування, змінами наукової комунікації, потребою формування пошукового образу документів, адекватного новому середовищу їхньої циркуляції та необхідністю реалізації можливостей електронного формату для збереження, опрацювання та популяризації, зокрема, історико-культурної спадщини. Своєчасність дослідження проблематики організації тематичного доступу до електронних

бібліотечних колекцій підкріплюється відсутністю її комплексного теоретичного дослідження на рівні дисертаційних розвідок.

Для вирішення цієї проблеми дисертантом сформульовано мету роботи як удосконалення підходів до організації інструментів тематичного упорядкування та доступу до електронних бібліотечних колекцій, зумовлене потребою забезпечення ефективного доступу до у веб-середовищі. Відповідно до поставленої мети послідовно сформульовано головні завдання дисертаційної роботи, які передбачають: аналіз змін підходів до тематичного доступу у веб-середовищі за працями вітчизняних і зарубіжних дослідників; узагальнення тенденцій тематичної організації документальних інформаційних ресурсів на прикладах реалізованих проєктів електронних бібліотечних колекцій; дослідження потенціалу ефективності поєднання бібліотечних класифікаційних систем та систем предметизації як пошукового інструменту під час відображення змісту документів в електронному середовищі; з'ясування основних принципів побудови тематичного доступу до електронних бібліотечних колекцій на основі функціональних вимог до бібліографічних записів; апробацію функціональності тематичного доступу до ресурсів електронної бібліотеки «Україніка».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження І. П. Перенесієнка виконувалось у межах планових науково-дослідницьких тем Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: «Розробка технологічних засад та інфраструктури формування бази знань наукової бібліотеки» (2014–2016 рр., № державної реєстрації 0114U001102), «Розвиток інтелектуальних бібліотечних технологій організації наукових електронних ресурсів» (2017–2019 рр., № державної реєстрації 0116U007921), що підтверджує його затребуваність.

Науковий рівень достовірності й обґрунтованості основних положень, висновків і результатів представленої дисертації.

Структура дисертації І. П. Перенесієнка підпорядкована логіці дослідження, його меті та основним завданням. Робота складається зі вступу,

трьох розділів, висновків списку використаних джерел (217 позицій, серед котрих 60 складають видання іноземними мовами), 14 додатків (що займають 19 с.). Послідовність розділів зумовлено логікою розкриття теми. Загальний обсяг дисертаційного дослідження 228 сторінок, з яких основний текст становить 168 сторінок.

Наукова новизна і значущість отриманих результатів дисертації

І. П. Перенесієнко визначаються тим, що в ньому вперше здійснено комплексне дослідження та запропоноване вирішення завдань, пов'язаних зі специфікою об'єктно-тематичної організації електронних бібліотечних колекцій та особливостями їхньої інтеграції в сучасний інформаційний простір.

Автором дисертації вперше хронологічно систематизовано та проаналізовано динаміку розвитку вітчизняної і зарубіжної бібліотекознавчої думки з організації тематичного доступу до електронних бібліотечних ресурсів у сучасному веб-просторі та узагальнено досвід тематичного упорядкування електронних історико-культурних бібліотечних колекцій провідних національних бібліотек Європи й Америки. Узагальнення досліджень процесу створення відповідних проектів з метою подолання проблем зберігання та поширення інформації засвідчує їхню важливість у представленні національної культурної спадщини, підтриманні національної самобутності та ідентичності.

Заслужують на підтримку уточнення характеристик бібліотечних класифікаційних систем та систем предметизації, які є важливими для їхньої адаптації та організації ефективного доступу до інформації у веб-середовищі.

Дисертантом удосконалено основні принципи організації тематичного доступу до електронних бібліотечних колекцій на основі поєднання переваг бібліотечних класифікацій та системи предметизації.

У представленому дисертаційному дослідженні набули розвитку методичні засади забезпечення тематичного доступу до електронних бібліотечних колекцій на прикладі практики роботи з ресурсом Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського – електронною бібліотекою

«Україніка». Таким чином, разом з теоретичним, дослідником одержано науково-практичний результат.

Практичне значення одержаних результатів.

Обрана тема є важливою для сучасного бібліотекознавства, що підтверджено впровадженням розроблених науково-методичних положень в організацію тематичного доступу до електронної бібліотеки «Україніка» Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Запропоновані в дисертації науково-методичні підходи та рекомендації можуть бути використані для розробки інструментів тематичного доступу до ресурсів електронних проблемно-орієнтованих бібліотечних колекцій котрі створюються бібліотеками, музеями й архівами, зокрема українознавчої тематики.

Повноту викладу основних наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації засвідчує зміст 20 публікацій, у тому числі: 9 статей (всі у фахових виданнях, визначених ДАК МОН України для спеціальності «Соціальні комунікації», 1 – у співавторстві, 1 – у виданні, що індексується міжнародною наукометричною базою даних Index Copernicus), 11 тез доповідей на науково-практичних конференціях. Публікації повністю відображають основні наукові положення, висновки та рекомендації дисертації.

Зміст автореферату дисертації вичерпно репрезентує основні положення і результати дисертаційної роботи, має наукову новизну та відповідає вимогам до кандидатських дисертацій.

Зміст дисертаційної роботи відповідає паспорту спеціальності 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство.

Структура дисертації відповідає меті, завданням, та відбиває логіку дослідження.

У вступі обґрунтовується актуальність обраної теми дисертації, її зв'язок з науковими темами, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження; обрано теоретико-методологічні засади наукового пошуку; розкрито наукову

новизну та практичне значення одержаних результатів; наведено відомості про особистий внесок здобувача, апробацію результатів дослідження та публікаційну активність автора.

У першому розділі «Історіографія бібліотечної систематизації електронних інформаційних ресурсів» проаналізовано й узагальнено процес розвитку підходів до бібліотечної систематизації електронних інформаційних ресурсів. У часовому еквіваленті він охоплює лише декілька десятиліть, проте продемонстрована динаміка розвитку технологій дає змогу констатувати багатогранний процес змін підходів до розвитку подібних ресурсів.

Продemonстровано, що однією з актуальних проблем інформації залишається якість нових ресурсів, взаємодія комп'ютерних технологій з традиційними бібліотечними системами наукової організації інформації має потенціал стати відповіддю на даний виклик сучасності.

Встановлено, що досвід роботи з організації інформації у веб-просторі зрештою продемонстрував потребу та переваги динамічності використовуваних семантичних зв'язків.

У другому розділі «Теоретичні засади бібліотечної систематизації у контексті наукового опрацювання документів» було підтверджено, що сполучення бібліотечних класифікацій з предметним доступом до інформації дає змогу реалізувати весь необхідний комплекс інтуїтивно зрозумілих користувачу семантичних зв'язків: ієрархію (ширше-вужче поняття), синонімію (еквівалентне або схоже поняття) та асоціацію (інші аспекти поняття).

Дисертант обґрунтовує можливість втілення основних принципів FRBR (Функціональних вимог до бібліографічних записів), що базуються на моделі «сутність-зв'язок», а саме реалізації не лише пошуку інформації про задане поняття, а й усіх семантично пов'язаних з ним наявних сутностей.

Удосконалено основні принципи організації тематичного доступу до електронних бібліотечних колекцій як системи сполучення лінгвістичних інструментів бібліотечної класифікації та предметизації, що полегшує

представлення та навігацію в електронній бібліотечній колекції. Структурно кожна предметна рубрика становить сукупність елементів, що містять формалізовану інформацію про приналежність поняття яке вони репрезентують до певної категорії об'єктів предметної галузі, їх лінгвістичні та міжпредметні зв'язки.

Звернено увагу на те, що семантичні зв'язки в електронних колекціях повинні представлятися та підтримуватися як самостійні інформаційні об'єкти. Бібліотечні класифікаційні системи скеровані на першочергове відображення розділу знань до котрого слід віднести документи, предметизація ж позбавлена подібної ієрархічної залежності і зорієнтована на позначення конкретних об'єктів або предметів змісту тексту, встановлення змістових зв'язків між предметними рубриками. Кожен екземпляр встановлених зв'язків відноситься до якоїсь з категорій та певного типу зв'язків цієї категорії. Традиційними для цього є методи представлення семантичної структури тексту у вигляді фреймів (предметних рубрик, довідок тощо).

У третьому розділі «Реалізація тематичного доступу до бібліотечних електронних ресурсів у сучасному інформаційному просторі» розглянуто практику технологічної реалізації тематичної організації бібліотечних електронних ресурсів та особливості інтеграції електронних бібліотечних колекцій у сучасний інформаційний простір.

На прикладі роботи з електронною бібліотекою «Україніка» показано апробацію та шляхи удосконалення функціональності запропонованих науково-методичних засад забезпечення тематичного доступу до електронних ресурсів. Електронна бібліотека «Україніка» окрім забезпечення доступу читачів до повнотекстових документів, здатна реалізувати інтегративний потенціал електронного простору.

Важливу частину цього процесу становить створення предметних довідок. Розроблена структура останніх дозволяє виокремити та узагальнити точки доступу пошукового образу для встановлення зв'язків між різними предметними полями й атрибутованими ними документами.

Система предметних довідок, взаємопов'язаних з ієрархічними розділами знань та індексами класифікаційної системи, створює семантичну мережу зв'язків об'єктів онтології, яка забезпечує користувачу зручний та зрозумілий механізм пошуку необхідних електронних інформаційних джерел. Показано, як онтологія взаємопов'язаних фреймів-довідок створює семантичну мережу зв'язків об'єктів, яка забезпечує для користувача зручний, інтуїтивно зрозумілий механізм пошуку необхідних для нього джерел.

Разом із цим, дисертаційне дослідження І. П. Перенесієнко, як і будь-яка творча праця, містить певні дискусійні моменти, не виключає деяких зауважень та пропозицій, врахування яких сприятиме повнішій та об'єктивнішій характеристиці отриманих результатів.

1. На різних етапах дисертаційного дослідження здобувачем було застосовано широкий спектр загальнонаукових підходів і методів, використання методологічного потенціалу яких уможливило осмислення та обґрунтування сутності проблематики організації тематичного доступу до електронних бібліотечних колекцій. Проте, у тексті розділів дисертаційної роботи застосування наукового дослідницького інструментарію висвітлено недостатньою мірою.

2. Враховуючи ухвалення постанови Кабінету міністрів України про індексування бібліотеками документів власних фондів за УДК, у тексті доречно було б більш наочно відобразити, яким саме чином здійснюється інтеграція Рубрикатора НБУВ і УДК при організації електронної бібліотеки «Україніка».

3. У роботі не зовсім чітко сформульовано принцип відбору зарубіжних електронних історико-культурних бібліотечних колекцій для узагальнення досвіду тематичного упорядкування.

4. Робота виграла б від детальнішого розкриття практичного значення запропонованих у дисертації науково-методичних підходів для бібліотек, музеїв та архівів при розробці інструментів тематичного доступу до створюваних ними електронних бібліотечних колекцій.

Підкреслимо, у цілому робота І. П. Перенесієнко є завершеним науковим дослідженням, а висловлені зауваження та пропозиції не є визначальними, вони мають рекомендаційний характер і не применшують значення дисертаційної роботи та внеску дисертанта у розвиток вітчизняної бібліотекознавчої науки та практики.

Мету дослідження досягнуто, завдання дисертації виконані, основні результати дисертаційного дослідження та висновки відповідають поставленій меті та завданням. Таким чином, можна стверджувати, що дисертаційне дослідження «Організація тематичного доступу до електронних бібліотечних колекцій» за актуальністю, новизною, теоретичним рівнем і практичним значенням відповідає вимогам у п. п. 11–13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» (Постанова КМУ № 567 від 24 липня 2013 р.) зі змінами, внесеними згідно з постановами КМУ № 656 від 19 серпня 2015 р. та № 1159 від 30 грудня 2015 р. стосовно кандидатських дисертацій, а її автор – Ігор Петрович Перенесієнко – заслуговує присудження наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство.

Офіційний опонент,

доктор наук із соціальних комунікацій,
доцент кафедри інформаційної,
бібліотечної та архівної справи
Харківської державної академії культури



О. Ю. Мар'їна

